

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 378.147

З. П. БАКУМ, Л. В. САПРИКІНА

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ ОДЯГУ

На основі аналізу й узагальнення наукової інформації розглянуто комплекс педагогічних умов щодо формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу у процесі вивчення фахових дисциплін. Обґрунтовано специфіку таких педагогічних умов: позитивна навчальна мотивація майбутніх дизайнерів одягу через залучення їх до проектної діяльності; розвиток самостійної і творчої діяльності студентів у процесі навчання у творчих майстернях; взаємозв'язок компетентнісного, системного та діяльнісного підходів під час вивчення фахових дисциплін.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутній дизайнер одягу, педагогічні умови, дизайн-освіта.

З. П. БАКУМ, Л. В. САПРЫКИНА

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ДИЗАЙНЕРОВ ОДЕЖДЫ

На основе анализа и обобщения научной информации рассмотрен комплекс педагогических условий по формированию профессиональной компетентности будущих дизайнеров одежды в процессе изучения специальных дисциплин. Обоснованно специфику таких педагогических условий: положительная учебная мотивация будущих дизайнеров одежды через привлечение их к проектной деятельности, развитие самостоятельной и творческой деятельности студентов в процессе обучения в творческих мастерских, взаимосвязь компетентностного, системного и деятельностного подходов при изучении специальных дисциплин.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, будущий дизайнер одежды, педагогические условия, дизайн-образование.

Z. P. BAKUM, L. V. SAPRYKINA

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING THE FUTURE CLOTHES DESIGNERS' PROFESSIONAL COMPETENCY

Based on the analysis and generalization of the scientific information the complex of pedagogical conditions, which allow to ensure higher level of the future clothes designers' professional competency formation in the process of their professional subjects studying has been distinguished. It has been pointed out that forming the professional competency dependends to a great extent on the positive educational motivation of the future clothes designers through their attraction to designing activities, that ensure high level of independence and motivation to learning. It has been noted that the organization of autonomous and creative cognitive activity is realized through the process of the future clothes designers education within creative workshops. The article demonstrated that interconnection of the competency, system and activity-based approaches during professional subjects studying contributes to the effective formation of the professional competency.

Keywords: professional competency, future clothes designers, pedagogical conditions, design education.

Аналіз змісту сучасної дизайнерської освіти показав, що для підготовки компетентних фахівців, здатних здійснювати на високому рівні свою професійну діяльність в умовах мінливих соціально-економічних тенденцій, а також приймати ефективні рішення в

нестандартних професійних ситуаціях, доцільним є використання досягнень як вітчизняних, так і зарубіжних шкіл дизайну.

У змісті освіти особливе місце посідає дизайн одягу як складник художньо-естетичного напрямку, що забезпечує оволодіння знаннями, уміннями і практичними навичками у сфері мистецтва, розвиток професійної компетентності студентів вищих навчальних закладів.

Питання дизайну, дизайнерської діяльності з'ясовано в дослідженнях вітчизняних (Є. Антонович, А. Бойчук, В. Даниленко, Т. Мала, В. Прусак, О. Хмельовський, В. Щербина) і зарубіжних (Ю. Бундіна, Н. Воронов, В. Глазичев, А. Кісельова, А. Моль, С. Хан-Магомедов) науковців. Розкрито різноманітні аспекти підготовки і професійної діяльності дизайнера (С. Алексєєва, Т. Єременко, Т. Козак, О. Трошкін, О. Фурса, А. Чебикін). Досліджено проблему професійної підготовки майбутніх фахівців: розроблення та впровадження сучасних педагогічних технологій професійної підготовки фахівців (С. Сисоєва, В. Беспалько), організації навчального процесу у ВНЗ (С. Архангельський, І. Тихонов); принципів, форм та методів навчання (З. Бакум, В. Бондар, І. Харламов); концептуальних основ професійно-художньої освіти (В. Радкевич, О. Рудницька).

Отже, у навчанні майбутніх дизайнерів необхідно вирішити існуючу суперечність між потребами суспільної практики в компетентних фахівцях з дизайну і рівнем їхньої підготовки. Впровадження комплексу педагогічних умов є одним із засобів вирішення зазначеної проблеми. Відповідно необхідно виокремити ті умови, які створюють найбільш позитивний вплив та забезпечують успішний розвиток професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу.

Мета статті – охарактеризувати педагогічні умови формування професійної компетентності студентів – майбутніх дизайнерів одягу.

У нашому дослідженні під педагогічними умовами розуміємо заходи, що враховуються під час організації освітнього процесу вищої школи і дозволяють забезпечити більш високий рівень сформованості професійної компетентності.

З огляду на те, що випадково обрані педагогічні умови лише частково впливають на успішність розвитку досліджуваної компетентності, виникає потреба у створенні гнучкого комплексу умов.

Вплив багатьох чинників на вибір педагогічних умов визначає необхідність встановлення до них певних вимог: ці умови повинні бути спрямовані на формування позитивної мотивації студентів і задоволення результатом творчої діяльності; мають сприяти розвитку особистості та її творчих здібностей; мають забезпечувати не тільки розвиток студента, а й професійне зростання викладача.

Аналіз змісту підготовки майбутніх дизайнерів дає змогу стверджувати, що формування професійної компетентності значною мірою залежить від такого генератора навчального процесу, як його мотивація. Мотивація учіння розглядається багатьма дослідниками як провідний чинник пізнавальної активності особистості (А. Вербицький, І. Зімня, О. Леонтєв, А. Маркова, А. Маслоу, Е. Стоунс, О. Яцишин та ін.).

Найгостріші проблеми навчання пов'язані з очевидною демотивацією основної кількості студентів, а отже, – зі зниженням стандартів і базових показників навченості випускників усіх навчальних закладів. Сутність поняття «мотивація» відображає його залежність від потреб, адже мотивація є рушійною силою людської поведінки і початком процесу засвоєння знань, який пов'язаний з потребою як однією з умов розвитку особистості. Шляхом усвідомлення потреб і мотивів індивід окреслює відповідну модель майбутніх дій. Мотивація пронизує всі структурні утворення особистості: її спрямованість, характер, здібності, діяльність, інтереси.

І. Зімня називає мотивацію «механізмом запуску» будь-якої діяльності (праці, спілкування, пізнання). Якщо немає успіху, то мотивація згасає, що негативно впливає на виконання певної діяльності. Окрім мети, мотивів, потреб, дослідниця розглядає також інтереси, прагнення, бажання і наміри як такі, що спонукають людську поведінку [3, с. 32].

Дійсно, потреба є важливим чинником, що стимулює навчання, саме від усвідомлення потреби у відповідних знаннях залежить якісне їх опанування. Оскільки в період навчання відбувається становлення особистості майбутнього дизайнера одягу як фахівця і якості її формування значною мірою залежить від мотивів навчання, то навчальна діяльність потребує реалізації усіх відомих видів мотивації.

Вимоги сучасного суспільства до фахівців усіх царин дизайну, зокрема дизайну одягу, вимагають нового підходу до формування їхньої професійної компетентності. Така підготовка фахівців можлива лише за допомогою формування позитивної навчальної мотивації, що забезпечується впровадженням у навчальний процес інноваційних педагогічних технологій, з-поміж яких особливе місце посідають проектні.

Проектування та проектна діяльність забезпечують високий рівень самостійності та мотивації до навчальної діяльності, дозволяють опанувати професійними навичками і вміннями безпосередньо у процесі діяльності, самостійно аналізувати великі обсяги інформації, контролювати свою діяльність та відповідати за її результат.

Отже, у педагогіці є чимало тлумачень поняття «проектна діяльність», що визначається як конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на вирішення життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілепокладання, планування і здійснення проекту.

За визначенням Ю. Загуменнова, проектна діяльність – це самостійна навчальна діяльність студентів на основі особистісного вибору щодо пізнавальних або практичних завдань у нестандартних ситуаціях. Під час проектної діяльності проявляється раціональне сполучення теоретичних знань і практичних дій при вирішенні конкретної проблеми, використовується сукупність проблемних, дослідницьких, практичних методів роботи, за своєю сутністю завжди творчих [2, с. 37].

На підставі вищенаведеного аналізу проектний метод навчання є ефективним у підготовці майбутніх дизайнерів одягу. Його вплив на формування позитивної навчальної мотивації безсумнівний. Отже, оскільки під час створення концептуальних положень формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу відведено вагоме місце мотиваційному складнику, то першою педагогічною умовою є позитивна навчальна мотивація майбутніх дизайнерів одягу через залучення їх до проектної діяльності.

Розвиток мотивів студентів у навчальній діяльності, зокрема таких важливих, як інтерес до обраної професійної діяльності, прагнення досягти в ній певних результатів, пов'язаний з дотриманням принципу творчості та співтворчості у навчанні. В основу цього принципу покладено ідеї В. Андрєєва, В. Кан-Каліка, А. Мудрика, О. Яковлевої про «творчу самодіяльність», «розвиток самого себе через творчу діяльність», унаслідок чого навчання перетворюється на особистісно-зорієнтований процес, що дає змогу розширити можливості розвитку індивідуальності студента, поглиблює його креативність, веде до формування його професійної компетентності.

У творчості, зокрема навчальній, студент реалізується як цілісна особистість, котра розвивається. Теоретичні засади впливу творчої діяльності на розвиток особистості розглянуті у працях К. Альбуханової-Славської, Ю. Бабанського, А. Брушлинського, В. Загвязінського, С. Рубінштейна, С. Сисоевої та інших психологів і педагогів. Проблему творчої активності особистості вивчали Л. Виготський, А. Пономарьов, творчу індивідуальність розглядали А. Гільманов, В. Сластьонін. Окрім того, досліджувалися такі питання: творча діяльність особистості (В. Андрєєв, Н. Нікандров), творчі здібності особистості (Д. Богоявленська, В. Юркевич, В. Розумовський), творчий потенціал особистості (А. Щетинська).

Система освіти не завжди вирішує проблеми розвитку творчого мислення через домінування в ній цінностей предметного змісту над цінностями особистісного та професійного росту студентів. Змістова компонента навчальних занять повинна бути спрямована на розвиток професійних і творчих здібностей студентів, оскільки сучасний рівень соціальних відносин передбачає разом з умінням діяти за певним зразком і пошук креативного підходу та застосування нестандартних рішень, які залежать від рівня розвитку творчих здібностей особистості. «Творча особистість – це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх чинників набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчості», – вказує С. Сисоева [4, с. 14].

Відповідно, творча діяльність є гарантом формування потреби в постійному здобуванні, накопиченні знань, розумінні їх великого значення, а особливо самостійному використанні, що,

з урахуванням вимог сучасності, є необхідним для постійного зростання особистості майбутнього дизайнера одягу.

У навчальному процесі, в якому провідну роль відіграє активна самостійна і творча діяльність, досягається більша результативність, ефективніше здійснюється співтворчість викладача і студента. Їх творча взаємодія значно підсилює процес особистісного саморозвитку, що є важливою складовою професійної компетентності майбутнього дизайнера одягу.

Оскільки творчість – це продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення, то розвиток творчого потенціалу особистості є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини. Тому у вивченні фахових дисциплін треба звертати особливу увагу на формування у майбутніх дизайнерів одягу системи глибоких і міцних знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності студентів, на розвиток творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань.

У науковій літературі творчість визначається як діяльність зі створення якісно нового, що вирізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю [4]. Таким чином, головними ознаками творчої особистості є: інтелект, знання та досвід, широта кругозору, самостійність і сміливість мислення, здатність до критичного оцінювання попереднього досвіду та навколишньої дійсності, діалектичний світогляд, альтернативність, здатність фантазувати, широке використання набутих знань в практичній діяльності.

Ефективність підготовки майбутніх дизайнерів одягу повною мірою залежить від розвитку в них здібностей до творчого переосмислення довкілля, самостійного вирішення практичних завдань, готовності до самовдосконалення та самоосвіти відповідно до об'єктивних умов та суб'єктивних можливостей. Творча діяльність майбутніх дизайнерів одягу сприяє розвитку їх інтересів, мотивів до навчальної та майбутньої професійної праці.

Організація самостійної та творчої пізнавальної діяльності реалізовується у навчанні майбутніх дизайнерів одягу за допомогою творчої майстерні – дозвілєвої творчої організації, яка добровільно об'єднує у вільний час групи студентів, міжособистісні стосунки яких опосередковані соціально-ціннісним та особистісно значущим змістом спільної творчої діяльності.

М. Сопільняк стверджує, що діяльність творчої майстерні забезпечує взаємодію репродуктивних, творчих і репродуктивно-творчих елементів, які тісно взаємопов'язані між собою [5, с. 12].

Творча майстерня як форма, метод і технологія навчання виникла на основі ідеї вільного виховання Л. Толстого, практичної діяльності С. Рачинського, досліджень Л. Виготського, теоретичної спадщини А. Макаренка, а також основи філософського навчання Ж.-Ж. Руссо.

3-поміж діючих педагогічних методів роботи майстерня наближається до дослідницьких і проблемних методів навчання. Принципова відмінність, однак, полягає, у двох особливостях майстерні: проблемне навчання здебільшого ґрунтується на логічних суперечностях та зв'язках, а творчий процес у майстерні заснований на чергуванні несвідомої або не до кінця усвідомленої творчості й наступного її усвідомлення; проблема й напрям дослідження у визначеній системі, як правило, визначаються викладачем, а в системі майстерень усі проблеми висувуються студентами. Рівень невизначеності в завданнях майстерні принципово більш значний, ніж в інших методах роботи.

Творча майстерня сприяє формуванню інтересу до інших поглядів, дає поштовх для саморефлексії; спонукає слухати та чути іншого без бажання спростовувати чийсь думку, оскільки відсутність оцінки входить у правила майстерні; у процесі майстерні створюється необхідне середовище взаємодії, а середовище довіри породжує почуття спільності, колегіальності, взаємоповаги, що досить актуально в сучасному житті. Головне в майстерні – це реалізація можливостей творчості.

Отже, друга педагогічна умова – це розвиток самостійної і творчої діяльності студентів під час навчання у творчих майстернях.

Розглядаючи формування досліджуваної компетентності як складного і багатоаспектного процесу, ми вважаємо за необхідне виокремити наступну педагогічну умову – забезпечення взаємозв'язку компетентнісного, системного та діяльнісного підходів у вивченні фахових дисциплін.

Роботи Д. Ельконіна і В. Давидова з теорії і практики розвивального навчання покладено в основу компетентнісного підходу. У педагогіці досліджується проблема розвитку компетентнісного працівника, компетентності як властивості особистості, аналізуються сутність компетентнісного підходу в освіті та шляхи підвищення професійної компетентності (Е. Зеєра, І. Зімньої, А. Маркової, В. Сластьоніна, А. Хуторського та ін.).

Компетентнісний підхід безпосередньо пов'язаний з переходом у конструюванні змісту освіти та систем контролю його якості на систему компетентностей, є засобом досягнення якості освіти. Він визначає напрям змін освітнього процесу, пріоритети, змістовий ресурс розвитку і в цьому разі визначається новий підхід до оцінки освіченості людини, тому тільки знання, вміння та навички вже повністю не дозволяють показати, виміряти рівень якості освіти.

До актуальних напрямків реалізації компетентнісного підходу у професійній освіті В. Фалько відносить трансформацію сформованої моделі підготовки кадрів, модернізацію змісту освіти, створення технологій розвивального навчання [6, с. 78].

Системний підхід до формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу під час навчального процесу у вищій школі пов'язаний з аналізом його як процесуальної, динамічної системи навчання, що включає комунікацію і перехід до самонавчання.

В освітньому середовищі системний підхід використовується дуже широко: представники різних царин науки і практики розглядають предметні галузі як системи, всередині яких можна виділити елементи і встановити структурні зв'язки (С. Архангельський, В. Беспалько, Т. Ільїна, Н. Кузьміна, В. Миронова та ін.).

Методологічне значення застосування системного підходу полягає в тому, що він дає можливість виявити взаємозв'язок і взаємозалежність складових об'єкта, що вивчається, структурувати зв'язки і на цих засадах розробити практичні рекомендації з оптимізації функціонування цього об'єкта.

Оскільки необхідність охопити в дослідженні тільки найважливіші аспекти цілого передбачає аналіз компонентів системи, виявлення стійких відносин і зв'язків між ними, то система формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів є в нашому дослідженні рушійною силою. Зазначимо, що принципи системного підходу дозволяють фіксувати недосконалість застарілих, традиційних предметів вивчення для постановки і вирішення нових завдань.

Отже, застосування системного підходу в навчанні і професійній діяльності дозволить майбутньому дизайнеру одягу робити менше помилок, правильно формулювати мету і забезпечувати її виконання, збільшить якість власних рішень і скоротить час на процес їх прийняття.

З позицій діяльнісного підходу профіль спеціаліста відбивається не тільки на змісті знань, а й і на видах діяльності, в якій ці знання засвоюються і застосовуються. Відповідно до цієї точки зору професійну діяльність фахівця розглядають як процес виконання професійних завдань різних аспектів, зумовлених соціально-економічними і політичними факторами, а також вимогами даної спеціальності.

Кожен вид професійних завдань вимагає своїх методів вирішення, своєї діяльності, що спирається на конкретні фундаментальні положення певної галузі знань. У різних видах діяльності ці знання можуть посідати різне місце, мати різні функції. Через це важливою проблемою є вибір адекватної діяльності в навчанні на основі аналізу типових професійних завдань, для розв'язання яких і призначені знання, що формуються. Це теоретичне посилення виходить із діяльнісної природи психіки.

Діяльнісний підхід передбачає спрямованість усіх педагогічних заходів на організацію інтенсивної діяльності, що постійно ускладнюється, бо тільки через власну діяльність людина засвоює науку і культуру, способи пізнання і перетворення, формує вдосконалені особистісні якості. Оскільки діяльність є сутністю процесу навчання, то формування способу дій майбутнього фахівця – кінцевою метою навчання. Процес професійної підготовки є навчанням, що відтворює структуру діяльності.

Включення майбутнього дизайнера у значущі для нього діяльність та відносини є фундаментальним чинником формування властивостей і якостей особистості, оскільки, з погляду педагогіки, без допомоги діяльності неможливо вирішити жодного навчального або професійного завдання.

У пропонованому дослідженні керуємося розумінням діяльнісного підходу як такого, що передбачає принципово інше бачення предметної мети навчання майбутніх дизайнерів одягу. Змістом навчальної діяльності є теоретичні знання, у яких виражається узагальнений досвід, накопичений у процесі практики. Наукові знання адекватно відображають об'єктивний світ, разом із розвитком цього світу вони змінюються і вдосконалюються. Отже, знати – це вміти використовувати предметні знання в таких видах діяльності, які необхідні фахівцям, і тому процес навчання, починаючись на лекціях, продовжується на практичних заняттях і поглиблюється самостійною роботою.

Тож, третьою педагогічною умовою, що сприяє ефективному формуванню професійної компетентності, є взаємозв'язок компетентнісного, системного та діяльнісного підходів під час вивчення фахових дисциплін.

Реалізація зазначених педагогічних умов сприяє підвищенню рівня сформованості професійної компетентності майбутнього дизайнера одягу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакум З. П. Модернізація методів навчання української мови / З. П. Бакум // Складні питання вузівського курсу української мови: зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2002. – С. 6–10.
2. Загуменнов Ю. Особистісно зорієнтовані технології в освіті / Ю. Загуменнов, Л. Шелкович, Г. Шварц // Підручник для директора. – 2005. – С. 36–47.
3. Зимняя И. А. Социальная работа как профессиональная деятельность / И. А. Зимняя // Социальная работа. – М., 1992. – Вып. 2– С. 32–37.
4. Сисоєва С. О. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / С. О. Сисоєва. – К., 1997. – 428 с.
5. Сопільняк М. М. Педагогічні засади організації діяльності дозвілєвої творчої майстерні студентів вищих мистецьких навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.06 / М. М. Сопільняк. – К., 2006. – 20 с.
6. Фалько В. П. Формирование художественно-проектной компетенции педагога профессионального обучения в области дизайна: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / В. П. Фалько. – Екатеринбург, 2009. – 188 с.